

Živko Kustić

ODGOJ ZA MIR

Kada kao vjernici želimo razmišljati o obitelji kao povlaštenom mjestu odgoja za mir, od početka je jasno da nastojimo usvojiti i odjelotvoriti biblijsko poimanje obitelji i mira — kako su ta poimanja u Objavi zacrtana i kako su se u živoj Predaji razvijala i utvrđivala sve do naših dana. Stoga su nam nezaobilazna polazišta u prvome redu Knjiga Postanka koja na samom početku iskazuje Božji naum o obitelji, zatim odgovarajuća mjesta iz novozavjetnih tekstova, posebno Pavlovih poslanica, te najnoviji crkveni dokumenti o obitelji. Među tim dokumentima napose je dragocjena apostolska pobudnica Ivana Pavla II. *Familiaris comortio* jer ona ne donosi samo nauk jednoga pape nego je nastala kao sažetak razmišljanja i traženja cijele Crkve u svijetu u povodu održavanja Biskupske sinode u Rimu od 26. rujna do 25. listopada 1980., koja se sva posvetila problematici suvremene obitelji u svjetlu vjere.

Doista bilo bi zanimljivo utvrditi koliko je ta pobudnica poznata i koliko je kao nezaobilazni priručnik u rukama svih djelatnika obiteljskog apostolata — bilo daje riječ o teološkim stručnjacima, ili o pastoralnim djelatnicima, bilo o stručno osposobljenim laicima, ili pak o neposredno zainteresiranim bračnim drugovima, odnosno roditeljima. Postoji, naime, utemeljena bojazan da se i vrlo zauzeti i vrlo dobromamjerni djelatnici u pojedinim crkvenim sredinama zatvaraju u vlastita iskustva tražeći svjetla u ovoj ili onoj crkvenoj ili neckrkvenoj stručnoj literaturi, zanemarujući ne samo biblijske izvore nego i dokumente koji su plod iskustva Crkve. Time se takve tražilačke skupine odvajaju od cjeline crkvenih misaonih i iskustvenih tokova pa često troše i mnogo snaga za, da se poslužimo uzrečicom, ponovno otkrivanje Amerike. Čini se, naime, da pobudnica *Familiaris consortio* u našoj domaćoj crkvenosti uglavnom dijeli sudbinu prethodne pobudnice *Catechesi tradendae*, koja je također bila plod opsežnoga predsinodskog i sinodskog istraživanja, a jedva je prisutna u novijim istraživačkim i usmjeravajućim pothvatima naše kateheze. Ovdje doista nije riječ o tome da bismo svu ovdašnju crkvenu djelatnost oslobađali odgovornosti stvaralačkog traženja u našim specifičnim uvjetima, da bismo se sveli tek na provoditelje vatikanskih smjernica, nego o tome da respektiramo cjelinu Crkve u kojoj, bez sumnje, Duh trajno djeluje, te da bismo ostvarivali obogaćujuće zajedništvo komuniciranja s tom cjelinom, trajno prihvaćajući njezina iskustva i domete, kako bismo je mogli obogaćivati vlastitim iskustvima.

Iz osnovnih starozavjetnih i novozavjetnih izvora sasvim je očito da je obitelj, prema Božjem naumu, ne samo jezgra nego upravo uzorak obitelji čovječanstva, da je ona svijet u malom. Iz istih je izvora također jasno da je obitelj u sasvim određenom smislu domaća Crkva. Stoga naše suvremeno okretanje problemima obitelji ne može biti vjernički bijeg od svijeta u kojem se kao vjernici sve teže snalazimo i pred kojim se prečesto osjećamo tako nemoćnima. Još manje to smije biti stanoviti bijeg od cjeline svjetske crkvenosti koja je danas toliko razdirana različiti-

tim i oprečnim mislima i postupcima, pa smo možda u napasti da odustanemo od napora da se u svemu tome snađemo i da na tu zamršenu cjelinu, koja kao da je sve manje cijela, uspješno djelujemo. U perspektivi takva bijega obiteljsko bi nam područje postalo nekim skloništem dohvatljivih dimenzija i prepoznatljivih utjecaja, u kojem bismo onda ipak uspijevali razvijati svoj kršćanski život prema našim vjerničkim shvaćanjima. Ništa opasnije od takve zablude. Naši nas izvori, naime, upućuju na to da je obitelj — i kao svijet u malom i kao domaća Crkva — ne samo uzorak nego također jezgra i kvasac društvene i crkvene zajednice. Usmjeravajući se stoga prema obitelji, uspostavljamo vezu sa svim problemima svijeta i Crkve. Obitelj se tu pojavljuje kao osnovna ljudska zajednica u službi ljubavi i života za svijet i za Crkvu. Mir u obitelji postaje vježbalištem i izvorištem mira za njegovo širenje u sva ljudska zajedništva. A mir o kojemu je ovdje riječ nije tek odsutnost sukoba, nego je plodni i sveobuhvatni biblijski *šalom*, koji uključuje i sporazumijevanje i nesukobljavanje i ljubav i povjerenje i suradnju, koji od ljudske zajednice čini živi prostor blagostanja i napretka, prostor blagoslova.

Čim tako pristupamo predmetu, istodobno nam se nameće zahtjev neugasivog idealizma i trijeznog realizma. Ljudska se, naime, zajednica, i društvena i crkvena, ne nalazi ni u edenu, koji je slika Božjega nauma, ni u eshatonu, koji je njegovo ostvarenje, nego se teškim povijesno-spasenjskim hodom probija kroz šikare svakovrsnih otuđenja i izopačenja, kroz stvarnost grijeha. Samo bi savršeni Božji ljudi bili sposobni za savršenu ljubav i pravi *šalom*, jer to savršenstvo po samoj definiciji pripada vječnoj budućnosti. To pak ne znači da ovozemni hod mora biti trajni kompromis s većom ili manjom mjerom zla, da bi se naše zauzimanje sastojalo u stalnom krpanju poderanih mreža, pri čemu se niti skraćuju, načela zamagljuju i sve brojniji uzlovi žuljaju. Riječ je, naprotiv, o beskompromisnoj borbi koja u svakom trenutku računa sa stvarnošću te bez iluzija i bez kapitulacije „sve vjeruje, sve podnosi, svemu se nada i sve trpi“. Dovoljno je sjetiti se daje Isus, kojega proroci naviještaju kao Kneza mira, upozorio kako je na Zemlju donio ogranj i razdor koji ulazi ne samo u društvo nego i u srž obitelji. Svaki pokušaj idealiziranja naše obiteljske stvarnosti, svako nastojanje da među nama pronađemo ili ubrzanim naporom ostvarimo određeni broj savršenih obitelji, koje bismo onda razvijali i uzdizali, kojima bismo se pred Bogom ponosili, očekujući — kako netko jednom reče — da truli većinski ostatak čovječanstva, „massa damnata“, što prije zaslužno istrune, bio bi stav bitno neevanđeoski, upravo sebično protivljenje Božjemu naumu.

Pobudnica *Familiaris consortio* u svojem uvodu počinje riječima:

„Obitelj je u današnje vrijeme, kao i druge ustanove, a možda i više od njih, pogodena mnogostrukim dubokim i brzim promjenama društva i kulture.“

U pluralističkom društvu i u pluralističkoj Crkvi obitelj je također pluralistička. Riječ je o pluralizmu idejnom i moralnom, pluralizmu teorije i prakse.

Znatnd većina obitelji već u samom svojem začetku ne posjeduje uvjete za ostvarivanje mira koji bi bio plod jednodušne sloge i podudaranja naravi, baštinjenih običaja, uvjerenja, sklonosti i navika svih članova obitelji. Ljudi se odavno ne žene i ne udaju samo iz istorodnih etničkih, religijskih i krajevno običajnih krugova, te je prevelik broj obitelji odmah u početku poput neke eksplozivne smjese, da ne kažemo poput rogova u vreći. Dok, se jedne strane, doista moramo, osobito u pripravama za brakove, a u duhu razboritih crkvenih zakona, nastojati da se brakom ne stvara takva eksplozivna smjesa, nego da u njega ulaze elementi koji su sposobni za obogaćujući spoj, s druge strane, objektivno računamo sa stvarnošću kakva ona

jest, pa tražimo način da već postojeće eksplozivne smjese ne moraju eksplodirati, nego da se unošenjem novih elemenata i prikladnim postupcima ne samo izbjegnemo eksplozije nego da se otvore mogućnosti progresivnog suživota. Kad se već poslužimo tom slikom, riječ je o božanskoj alkemiji od koje ne odustajemo, jer doista vjerujemo da je Bog djelatno prisutan i uvijek spreman učiniti čudo u korist ljubavi. Stoga ne lomimo štapa nad neuspjelim obiteljima, niti mislimo da su njihova djeca tek plodovi nemira i da će zacijelo biti sjeme nemira u širim zajednicama.

I u samoj Crkvi sve je više neuspjelih brakova koji se jedva nekako održavaju, sve veći postotak brakova koji su se doista raspali, sve veći broj vjernika koji žele i dalje pripadati Crkvi, ali nakon slomljenih crkvenih brakova stupaju u nova civilna ili uopće neregistrirana bračna zajedništva. I nema tu smisla plakati za dobrim starijim vremenima, jer u narodu s mnoštvom psovača i alkoholičara, također s mnoštvom preljubnika, premnoge su obitelji uvijek bile rasadišta i izvorišta nemira. Ako smo svjesni da su obitelji mnogih naraštaja naših predaka bile uglavnom čvrste i uglavnom oaze kršćanskog odgoja, također moramo biti svjesni da je takvo stanje bilo plod neizrecivih žrtvi supruga i majki koje su, ne imajući ni društvenih mogućnosti bijega, podnosile nezrelost, grubost i čestu nevjeru svojih muževa, u Bogu nalazile snagu, a u djeci neugasivu, iako često iluzornu nadu. Čim je jasno da suvremenu ženu ne možemo, niti smijemo htjeti vratiti u takav položaj, jasno je da nam prošlost ne može biti ni mjerilo ni uzor pravoga kršćanskog obiteljskog zajedništva. Razmjerno malobrojni sretnici koji su imali doista praktički kršćansko oboje roditelja, ili koji možda smiju tako o njima misliti, jer im je dobra majka pokazivala samo dobru očevu stranu, doista su sretni, doista imaju na čemu biti Bogu zahvalni i doista se moraju smatrati povlašteno odgovornim kvascem boljitka obitelji, Crkve i društva. No, i oni moraju biti svjesni da djeluju u svijetu koji je uvelike drukčiji od oaze njihova djetinjstva.

Kada se koncilaska Crkva svjesno odlučila prihvatiti pluralizam svijeta kao činjenicu, kad više ni crkveni zakonik ne želi svojim odredbama vezivati krštenike koji su izgubili vjeru i istupili iz Crkve, i kršćanskim se obiteljima nameće doista bolni zadatak analogna pluralizma. Sasvim je, naime, moguće da se i među najbolje odgojenom djecom kršćanskih obitelji nađe i takvih koji, zbog raznovrsnih utjecaja sredina, zloupotrijebe dar slobode pa ili odbace vjeru ili se, ostajući formalno vjernicima, počnu ponašati neljudski i nekršćanski. Možemo li ljudima izvan vlastitih obitelji priznati tu mogućnost pa ih i dalje kao ljude susretati i poštovati, ne prisiljavajući ih da se ponašaju kao da su vjernici, a od vlastite djece tražiti da budu „profesionalni vjernici“, da bez obzira na svoja unutrašnja previranja ili drugačija usmjerenja obdržavaju vjerske i crkvene propise, da čuvaju privid monolitnosti kršćanske obitelji?

Mir u suvremenom pluralističkom svijetu Crkva promiče u suradnji sa svim ljudima dobre volje, čak i u ustrajnom održavanju veza i uspostavljanju kakva-takva dijaloga s onima koje je teško tako nazvati, a u kojima se ipak mora kriti nešto dobra na koje Crkva zajedno s Bogom računa. Da bi bila sposobna za takvu mirotvornost, Crkva se sama u sebi na svim svojim razinama i u svakom svojem članu mora odgajati za pluralizam. Mnogi su vrlo vjerni katolici od svih koncilskih dokumenata najteže, podnijeli deklaraciju o vjerskoj slobodi. Nije stoga čudno ako i mnogi kršćanski roditelji najteže mogu podnijeti kad im se dogodi da koje od njihove djece krene drugim putem. Kako se ponašati u takvim slučajevima? Kako se odnositi prema kćeri ili sinu koji su ušli u necrkveni brak s osobom druge vjere i druge nacionalne, odnosno kulturne baštine, ili čak s nevjernikom? Kako odgajati

ostale mlađe članove obitelji u pravovjerju i kršćanskom miru, ako je obitelj već opterećena takvim konfliktnim situacijama?

Moglo bi se reći da je pristup odviše dramatičan, da ga ne moramo tako širiti da bismo se mogli usredotočiti na ono što je još sačuvano, na odgoj djece za mir u obiteljima praktičnih kršćana. No, i takva djeca već na prvom koraku iz najuže obiteljske sredine susreću stanje o kojem je riječ. Kreću se u drugačijim obiteljima srodnika i prijatelja, među drugačije usmjerenim vršnjacima u školi, igri i zabavi. Ispravno ih odgajati za mir znači osposobljavati ih da u svim takvim sredinama budu vedri nosioci mira. To znači da naša kućna kateheza od samih svojih početaka mora biti i čvrsto pravovjerna i principijelno moralna i mudro stegovna i pluralistički otvorena. Mora biti evanđeoska i koncilska, nipošto uskogrudno fanatična.

Dijete mora rasti puno ideala, ali bez iluzija. Spremno da sve bolje upoznaje i prihvaća dobroga Boga, ono također mora biti spremno da ni u kome od ljudi, kao ni u samome sebi, u tijeku života neće moći pronaći potpuno ostvarenje Božje dobrote. Mora također biti spremno da se zbog toga ne razočara i ne pokoleba u vjeri, nego da u svakom nesavršenom čovjeku pronalazi odsjeve dobrote, kako bi sa svakim moglo uspostavljati veze suživota u plodnome miru.

U naše nam se doba čini nadasve važnim upozoriti da dijete ne smije doći u napast da ikoji zemaljski autoritet poistovjeti s Bogom, odnosno da ni od koga ne očekuje da bude mudar i dobar poput Boga. Bog mora biti nadahnuće i korektiv cjelokupnoga odgojnog procesa, ali dijete ne smije ni u ocu ni u majci (kao ni u svećeniku ni u učitelju) tražiti savršenu Božju sliku. Premda je istina da je otac u određenome smislu predstavnik Božjega očinstva, opasno je i naivno misliti da će dijete, doživjevši dobrog, mudrog i jakog oca, proširenjem te spoznaje doći do predobrog, premudrog i svemogućeg Boga. Jednako je tako naivno misliti da će dijete, doživjevši cjeloviti sklad, mir, odnosno *šalom* u svojoj obitelji, postati sposobno za doživljavanje Božje vizije skladnoga čovječanstva.

, Ovdje se doista rađaju bremenita pitanja i izazovi nekim uvriježenim stavovima kršćanskih pedagogija. Međutim, sve nam se očitije nameće misao da je temeljenje spoznaje o Bogu na iskustvu ovozemnog dobrog oca i previše nalik na poznata poistovjećivanja zemaljskih vlastodržaca, „očeva naroda“, s nebeskim božanstvima. Kao što je pretijesno povezivanje državnih (društvenih) autoriteta s nebeskim autoritetom redovito dovelo do hereze ili ateizma kao pretpostavke za revolucionarnu promjenu društva, tako i pretijesno povezivanje roditeljskog autoriteta s Bogom prečesto uzrokuje pobunu protiv Boga kada u djetetu sazori kritičnost ili čak pobuna protiv roditelja.

Iznesene misli nameću kršćanskim roditeljima nimalo lake zadatke. S jedne strane neumjivja istina i nezaobilazna dužnost da roditelji moraju svojim primjerom djeci svijetliti i ostvarivanjem pravog mira u obiteljskom krugu omogućivati djeci neki predokus vječnoga *šaloma*. Ništa ne može roditelje opravdati da odustaju od trajnih napora u tom smislu. Važno je, međutim, da dijete vidi kako mu otac ne postavlja sebe kao uzor savršenstva, nego kako se zajedno s njime trudi da to savršenstvo postupno ostvaruju. Također je važno da se u obitelji stvara ozračje mira, ali da dijete nikad ne pomisli kako su odnosi u toj obitelji savršeni. Inače će ga neizbježne spoznaje o nesavršenstvima oca i majke, kao i neizbježni potresi obiteljskoga mira, lako učiniti buntovnikom također protiv Boga i vjere ili ga, u nimalo boljem slučaju, učiniti rezigniranim formalistom koji nastavlja održavati tradiciju ne vjerujući u njezinu preporodnu moć.

Kad se svi — i roditelji i svećenici i društveni autoriteti — postavimo zajedno s odgajanicima pred Bogom kao grešnici koji se uporno i pouzdano trude oko svojega obraćenja i usavršavanja međuljudskih odnosa, ostvarujemo osnovne pretpostavke odgoja za mir. Jer mir mogu u sebi razvijati i u svijet ga unostiti smo oni koji su sposobni za ljubav i za opraštanje. Zaljubljenik i nosilac pravoga mira mora i sebe i svijet gledati Božjim očima. Znači da samoga sebe mora ljubiti Božjom ljubavlju i pokajnički radosno prihvaćati Božje oprostjenje, da jednako tako svoje roditelje, braću i sve ljude mora ljubiti Božjom ljubavlju, radovati se što im Bog opraštanjem uvijek iznova pruža nove šanse te i samo biti sretno što im može opraštati i uvijek iznova na njih računati. Ta ljubav i to opraštanje kao pretpostavke i činioci mira načelno su bezgranični. Dijete na ovome svijetu ne može učiniti ništa tako strašno da bi ga roditelj mogao prestati ljubiti. Ta pak spoznaja neće dijete navesti da olako griješi, kao što ni spoznaja o bezgraničnoj Božjoj ljubavi ne navodi grešnika na laskizam, nego ga tjera na obraćenje. Iznad svega važno je da se odgajnik uvjeri kako je roditelju, odnosno odgajatelju, mnogo više stalo do njega nego do vlastita ugleda ili bilo kojeg probitka. Tumačeći parabolu o rasipnom sinu, Ivan Pavao II. u enciklici *Dives in misericordia* u t. 6 upozorava:

„Vjernost očeva samome sebi sasvim je usredotočena na čovječstvo izgubljenog sina, na njegovo dostojanstvo.”

„Otac rasipnog sina vjeran je svojem očinstvu, vjeran je ljubavi kojom je oduvijek obasipao svoga sina.”

„Otac je svjestan da je temeljno dobro... čovječstvo njegova sina.”

Samo oni koji su doista ljubljani mogu ljubav prihvatiti i u njoj rasti, ne očajavajući kada u tom rastu posrnu, nego bolno i radosno prihvaćajući oprostjenje za novi rast. Samo takvo iskustvo ljubavi i praštanja može u duši stvoriti ozračje aktivnog mira koji potiče i koji se širi.

Miran, odnosno zadovoljan može biti samo onaj koji se ne osjeća manipuliranim. Koncilska konstitucija *Gaudium et spes* u t. 24 ističe da je Bog htio čovjeka radi samog čovjeka. Tu misao ponavlja Papa u enciklici *Redemptor hominis* u t. 13. Ni Bogu nije čovjek sredstvo za postizanje bilo kojih, makar i najplemenitijih ciljeva. I Bogu je čovjek samo cilj. Ako dijete osjeti da ga roditelji kršćanski odgajaju i drže u stezi radi svojega ugleda i svojega ponosa, da u njemu ostvare neke svoje neispunjene ambicije, da se boje njegova mogućeg otpada od vjere ili morala zbog toga što bi to njih silno ponizilo ili ugrozilo u javnosti, a ne zbog toga što bi ono time sebe unesrećilo, to će se dijete prije ili kasnije pobuniti.

Vraćajući se na na početku istaknute biblijske izvore i suvremene crkvene stavove, moramo istaknuti daje kršćanstvo „divljenje pred vrijednošću i dostojanstvom čovjeka” (RH 10), da suvremena Crkva cijelo svoje mirotvorno zauzimanje u svijetu temelji na objavljenom dostojanstvu i neotuđivim pravima ljudske osobe. Očito je, dakle, da odgoj za mir u obitelji također mora polaziti od dostojanstva i slobode svakog njezina člana. Tako osoba koja se odgaja za dostojanstvo i koja raste u iskustvu poštovanja svojega dostojanstva ulazi u međuljudske odnose kao u realizaciju stvaralačke ljubavi, kako to ističe enciklika *Laborem exercens*, te prihvaća Božje i ljudsko opraštanje kako ga iznosi enciklika *Dives in misericordia*. Takvome će onda obiteljski i društveni život, bez sumnje, biti pun bolnih i iznenađujućih potresa, ali se u njima neće razočarati, neće druge prezreti niti odbaciti, nego će ih prihvaćati, cijeliti unatoč njihovim slabostima, opraštati im, zajedno s njima izgrađivati mir

na razini realnih mogućnosti u trajnom nastojanju nadilaženja postojećih ograničenja i zapreka.

Pobudnica *Familiaris consortio* na kraju t. 17 kaže:

„S tog gledišta, polazeći od ljubavi i na nju se neprestano pozivajući, prošla je Sinoda osvijetlila četiri zadaće obitelji:

1. stvaranje zajednice osoba;
2. služenje životu;
3. sudjelovanje u razvoju društva;
4. sudjelovanje u životu i u poslanju Crkve.”

Izlažući zatim opširno svaku od četiriju zadaća, pobudnica uvijek iznova ističe dostojanstvo osobe, ljubav, slobodu, požrtvovnost i pomirenje. Mir u smislu *shaloma* ne može se na ovom svijetu konačno ostvariti, nego se ostvaruje „u trajnom naporu da se promiče istinita zajednica osoba” (FC 18). „Samo pravi duh žrtve omogućuje da se sačuva i usavrši obiteljsko zajedništvo. Ono, naime, traži otvorenu i velikodušnu spremnost svih i svakoga napose za razumijevanje, podnošljivost, praštanje, pomirenje. (...) Bog mira uvijek poziva svaku obitelj da proživljava radosno i obnoviteljsko iskustvo pomirenja...” (XFC 21).

Rastući u takvu miru, obitelj postaje zajednicom, ne gazi dostojanstvo rođenih niti ubija nerođene, odgovorno se zauzima za mir u svijetu i za rast mira u Crkvi.

Tako je prve kršćane upućivao Apostol naroda:.

„Zaodjenite se, dakle, kao izabranici Božji, sveti i ljubljeni, u milosrdno srce, dobrotivost, poniznost, blagost, strpljivost te podnosite jedni druge praštajući, ako tko ima protiv koga kakvu pritužbu! Kao stoje Gospodin vama oprostio, tako i vi! A povrh svega — ljubav! To je sveza savršenstva. I mir Kristov neka upravlja srcima vašim — mir na koji ste pozvani u jednom tijelu! I zahvalni budite!” (Kol 3, 12-15).

ERZIEHUNG FÜR DEN FRIEDEN

Zusammenfassung

Der Autor stellt bereits am Anfang fest, daß nicht nur die Welt von heute, sondern auch die Kirche und die Familie pluralistisch strukturiert sind. Für den Frieden erziehen heisst es in solcher Situation für den Pluralismus erziehen, d. h. für die Achtung des Menschen ganz gleich welche Überzeugung oder Weltanschauung er vertritt. Die Jugend sollte man so erziehen, damit sie die Freude und den Freimut des Christentums widerspiegelt.